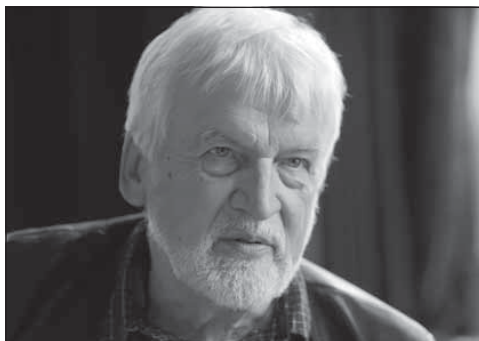

Schneller István

építész (Budapest, 1949. február 2.)

(Életutam.) Visszatekintve az elmúlt 70 évre – a történeti megközelítés szemszögéből – a legfontosabb, hogy az életem során nem volt háború, sem Magyarországon, és – leszámítva a délszláv háborúkat – Európában sem. Ma már úgy gondolom, hogy ez a mintegy 75 év béke olyan nagy ajándék, amit sem igazán felfogni, sem igazán élni vele nem tudtunk. Ugyanakkor életem során több olyan sorsfordító eseményt éltem meg, amelyek igen nagy kihatással voltak nemcsak sorsom alakulására, hanem belső lelki-szellemi fejlődésemsre is.

Az egypárti kommunista diktatúra és az „új” forint bevezetésének évében születtem. Édesapám, Schneller István építésmérnök volt, s akkor tájt egy nagy kivitelező vállalatnál dolgozott, míg édesanyám, Kelement Klementina egészen 12 éves koromig otthon volt, úgynevezett háztartásbeliként. Mindkét oldalról hosszú múltra visszatekintően evangélikus családi hagyományok vettek körül. A Schnellerek generációkon keresztül lelkészek voltak Kőszegen, anyai ágon nagymamám testvére volt evangélikus lelkész, ő keresztelt meg. A nehéz politikai helyzetről akkor mit sem tudva

éltem felhőtlen gyermekkoromat egészen az '56-os forradalomig.

1956-hoz, a forradalomhoz és az annak leverése utáni tragédiákhoz kötődnek első tudatos emlékeim. Egyszerre éltem át a szabadság levegőjének mámorító gyönyörűségét és a leveretés tragikus letargiáját. Ezek az élmények egy életre meghatározónak bizonyultak egész világfelfogásomra és sorsomra. Édesapám 1957-től ugyanis csak vidéken kapott munkát, mivel a vállalati munkástanács titkára volt. A család évekig elváltaként élt, s ez kihatott szüleim későbbi elválására is. A veszélyeztetettség és az óvatosság levegője nyomta rá bélyegét későbbi általános iskolás éveimre.

1963-ban, az úgynevezett enyhülés egyik első évében kerültem a Budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium matematika tagozatára. Két nagy tanáregyéniség, Kőváry Károly (egykori szerzetes) matematikatanár és Kamocsay Dezsőné (egykori Horváth János-tanítvány) szellemisége és az itt kötött, életre szóló barátságok máig meghatározónan formáltak. Barátaim, Surányi László, Dékány István és Vincze Márta matematikusok vagy matematikatanárok lettek, de nyitott szellemiségük humán érdeklődésemet is inspirálta.

1968-ban, a prágai tavasz és a szégyenletes bevonulás évében, katonai szolgálatom letöltése után kerültem, reál és humán tudás házasításának igényével, a Budapesti Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karára. Itt két nagy tanáregyéniség volt rám nagy hatással: Hajnóczy Gyula, akinek térelméleti munkássága és Meggyesi Tamás, akinek urbanisztikai szemlé-

lete végigkísérte szakmai életutamat. Az egyetemi évek alatt is életre szóló barátságok születtek. Itt kerültem máig élő barátságba Szuromi Imre építész-festővel, akivel közös kiállításunk is volt: ő képeket, én verseket állítottam ki. Hasonlóan az egyetemhez kötődik Miklóssy Endre építész-íróval, valamint Szaló Péterrel kötött barátságom is.

1973-ban szereztem diplomát, és ebben az évben ismertem meg későbbi feleségemet, Kuklis Katalint, akivel mintegy 42 éve élünk egymást megtartó házasságban. Mindkettőnkre igen nagy hatással volt Gyökössy Endre református lelkész, aki 1977-ben össze is adott bennünket. Két fiunk született, Domonkos és János, akik bizonyos értelemben folytatják munkáimat. Domonkos fiam Budapest közéleti fejlesztési stratégiáján dolgozik. János fiam művészettörténész, a kortárs festészet ismerője. Mindkettőjüknek négy-négy gyermeke van, így nyolc unokával ajándékoztak meg bennünket.

1975-től 1990-ig a Városépítési Tudományos és Tervező Intézetben (VÁTI) dolgoztam, három év kivételével, amikor (1983–86 között) a BME Urbanisztika Tanszékén voltam tudományos ösztöndíjjal. Itt készítettem kandidátusi értekezésemet, amelynek tárgya az építészeti térelméletek városi léptékű alkalmazása. Ez a munka alapozta meg későbbi egyetemi pályafutásomat, és főépítési tevékenységemhez is eszmei alapot szolgáltatott. A VÁTI-ban, terület- és településtervezőként, nyílt szakmai légkörben ismerhettük meg a magyar településhálózat és ezzel párhuzamosan a magyar társadalom legégetőbb problémáit is. Ezek az ismeretek közrejátszottak abban, hogy az időszak végén többünket a rendszerváltozás

során kialakult új irányító szervezetekbe vetett a sors.

1990-ban Demszky Gábor felkért, hogy műszaki főpolgármester-helyettesként vegyek részt Budapest fejlesztésének irányításában. A felkérés a VÁTI-ban szerzett tapasztalatok mellett, a Gabčíkovo–Nagymarosra tervezett vízlépcső, az erdélyi falurombolás, valamint az akkor szocialista nagyberuházásnak tűnő világiállítás elleni mozgalmakban való aktív szereplésemnek is szólt. 1991–1994 között műszaki főpolgármester-helyettes, míg 1994-től 12 éven át Budapest főépítésze voltam. Ez a közel 16 év volt szakmai pályafutásom zenitje. Munkámat óriási kihívásnak éreztem, többnyire örömmel és harcosan végeztem. Sok jó városfejlesztési ügyet készítettem elő, közöttük Budapest Duna menti, észak és dél irányú fejlesztését, és sok káros ügyet sikerült megakadályoznom, így Budapest történeti arculatának megváltoztatását.

2006-ban a korrupció elhatalmasodását, a politika direkt befolyásolását látva tiltakozásul lemondtam főépítési munkámról, és főállású egyetemi tanár lettem a Szent István Egyetem Tájépítészeti Karán, ahol több munkatársammal létrehoztuk az első ötéves egyetemi urbanisztikai képzést településmérnök szak néven. A szak elindításáért és irányításáért 2011-ben Szent-Györgyi Albert-díjat kaptam. 2015-ig a Településépítészeti Tanszék és a szak felelős vezetője voltam. 2017-től, nyugdíjba vonulástól óraadó egyetemi tanár vagyok.

A 2006-os évhez kötődik egyetlen politikai pártszerű képződménybe, az Élőlánc nevű ökopártba való belépésem, amelynek keretében, a sok tanácskozás mellett, Lányi András-sal szerveztünk a forradalom 50. évfordulóján botrányosan végrehajtott

2006-os rendőrterror ellen egy fáklyás felvonulást.

Szakmai munkám hozadékaként számos konferencián vettem részt, tanulmányokat, cikkeket publikáltam, amelyek közül a legfontosabbak megjelentek *Az építészeti tér minőségi dimenziói* címmel, legteljesebb formában a Terc Kiadó 2005-ös kiadásában.

Szakmai életutammal párhuzamosan egy belső életúton végigkísért a legközelebbi barátokkal folytatott dialógus és sokáig egy közös beszélgetéssorozat. Ezek kapcsán ismertem meg Tábor Bélát, a 20. század egyik legnagyobb magyar gondolkodóját, Kunszt György építész-filozófust, Isztray Botond író, Dúl Antalt, a Hamvas Béla-örökség gondozóját. A korábban említett barátok és ők voltak azok, akik szellemi életutamat leginkább alakították.

Legfontosabb szellemi munkám Meister Eckhart nagy német misztikus írásainak az életemet szinte végigkísérő tanulmányozása volt. Német nyelvű prédikációit két évtizeden keresztül fordítottam és tanulmányoztam. Először 2000-ben, majd 2017-ben jelentősen kibővítve, egy terjedelmes

előszóval jelent meg egy kötetem *Válogatott prédikációk* címmel.

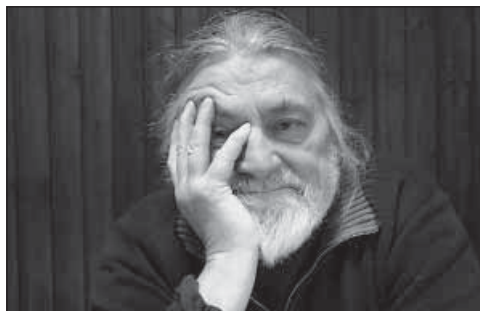
Életem során végig érdekelték a teológia és a filozófia kérdései. 2008–2012 között ezért – Gáncs Péter püspök barátom biztatására – elvégeztem az Evangélikus Hittudományi Egyetem (először BA, majd MA) teológus szakát. 2012-ben oklevelet szereztem. Diplomamunkám a teológia és az építészet határán álló *A szakrális terek alakváltozása* címet viselte. Jelenleg kiadás előtt áll egy azóta írt könyvem *Modern szakrális épületek* címmel. Szintén a jelen feladatai közé tartozik – mintegy időskori ajándékként – egy evangélikus templom tervezése Káposztásmegyerve.

A teológia elvégzése óta, Joób Máté evangélikus lelkész felkérésére, a kelenföldi evangélikus gyülekezetben egy senior férfikört vezetek, ahol a nyugdíjba vonulás és az időskor küszöbe átlépésének kérdésköre mellett aktuális hitbeli kérdéseket beszélünk meg.

Luca István

Luzsicza Árpád

festő- és grafikusművész (Tatabánya, 1949. február 17.)

Fotó: Zátanyi Tibor

(Helyeim.) ...azt is írhatnám: Tájaim. A Hely intimebb, bensőségesebb és kisebb is, a Hely lehet egy régen múlt ágy a Vörösvári úton, egy törzsHely a Fekete Holló első Helyiségében az ajtó mellett, és lehet Hely-jegy a Malév TU-154-esén Párizs felé, az ablak mellett.

Az iskolában nem az első sorban az ablak mellett vagy az utolsó sorban volt a Helyem, inkább valamiért

a második sort kedveltem, azért, mert ott lehet a legjobban puskázni.

Vannak tárgyaim is, illetve voltak. Elkeveredtek, elvesztek, eldobálódtak. Egy ecset egy híres festőtől, egy söralátét a megivott sörök emlékeivel, egy régi notesz már elavult telefonszámokkal, csavarok elveszett anyához, fekete-fehér fotóim egyre halványuló lányokkal. És tájak már elveszett utazásaimról, amikre én még emlékezhetem egy darabig, és talán más is, akivel akkor együtt voltunk.

Gyorsul a múlt.

És azt is írhatnám: lakóHelyeim.

Ilyen Érsekújvár, apai őseim, rokonnaim városa és nyugHelye.

Azután Szekszárd, anyai ágon emberek emlékei a szőlőhegyek alatt.

Áporka – feleségem emlékeivel és a kopjafákkal.

Tatabánya. Első emlékeim. Szülőhelyem.

Egymáshoz kötődünk, elsodród-tam és vissza-visszatértem, egy kislány, egy-egy kiállítás, barátaim, vissza-visszatérítenek.

Óbuda, Budavár, Óbudavár

3 Hely, 3 lakóHely, 3 otthon.

2000-ben három kiállítás ezeken a Helyeken. Óbudavár a Balaton-felvidék legkisebb és legszebb faluja. Óbudán műtermem volt akkoriban, festékszaggal átítatva, és persze az

első kerület, Budavár, kisvárosi életformával, stílussal, mindig lemaradva 50-100 évvel! Ezt a lányom is érti, hiszen itt nőtt fel.

Én még szánkózhattam a Marczibányi tér környéki utcákon. Sok hó volt és kevés autó. A járdán nem sétáltunk, arra való az utca. Orgonát lopni tavasszal kötelező volt. A Bimbó Csárda udvarán érett a cseresznye.

PRÁGA: 1977-től öt évig volt itt a Helyem, a Lužického semináře utcában a Kampán, a Képzőművészeti Akadémián a Stromovkán. PRÁGA: szürke tetők, szürke falak, kopott utcák, kopott ruhák, bús emberek, szomorú életek. Megmerevedett az idő és a tér. Valahogy ez jó volt nekem, itt marasztalt Hašek és Neruda – együtt éltünk Hraballal. De a műtermekben és bennünk élt az élet, és esténként a Két Szívben az ajtó mögött még talán megvolt a remény, és a boldogság is elő-előtűnt a prágaiaknak.

PRÁGA – ilyen volt negyven éve, amikor ott volt a Helyem, a Lužického semináře utcában, az ajtó mellett.

Azóta sokszor kiállítottam képeimet Prágában, Prága persze más lett azóta, ahogy talán én is más lettem.

Ezek a HELYEIM, talán az Életem.

Ördögh Csilla

újságíró, szerkesztő (Székesfehérvár, 1949. február 17.)

(A hetvenedik...) Megtisztelő a felkérés, nehezen visszautasítható. Pedig nemszeretem feladat. Magamról? Mikor mindig is másról, másokkal, másokat... mert nem nekem lett volna helyem itt, hanem a tavaly születettnek. Akit már nem érhetett utol semmilyen felkérés, ha volt is volna ilyen. Mert ő már nem lehetett hetven. Sőt, a hatvanat is a hiányában élték meg a barátai, olvasói. Ördögh Szilveszternek hívták. A magam hetvenéből csak 18 telt nélküle. Mintha most is ő biztatna: próbáld csak, helyettem, helyettünk is!

Életút, pályakép, számvetés? Idekíváncozik pár sor egy hajdani színpadi játékból, azt is együtt láttuk, persze, a legendás 25. Színházban:

„Minden út, minden ösvény, minden folyó
Erdők közt, hegyek közt, síkságokon
Minden út, minden ösvény, minden folyó
Nappal és éjszaka, fényben és sötétben
Vezet valahová
Vezet valahová.

Minden út, minden ösvény, minden folyó
Beletorkollik egy másik útba
Minden út, minden ösvény, minden folyó
Csodákat rejt és gyönyörű
Vezet valahová
Vezet valahová.”

S aztán szinte hallom, Jobba Gabi, Zala Márk s a többiek hangján az énekelt verziót, ami máig visszhangzik bennem:

„Minden út, minden ösvény, minden folyó
Ha sáros, ha rögös, ha hosszú
Minden út, minden ösvény, minden folyó
Végtelen, végtelen, végtelen
Vezet valahová
Vezet valahová.”

Kezdődjék hát az utazás – sok kis elkószálással, odatévedéssel, visszatalálással.

Születtem 1949. február 17-én, Székesfehérváron... – ez a hivatalos verzió. Csak hát ez sem így, nem egészen. Édesanyám elindult ugyanis velem a szíve

alatt Budapestre, a Nagykanizsáról induló menetrend szerintivel. Hogy az övéi között, biztonságban várja a jöttöm, számításai szerint bő két hét múlva. Nem tudtam kivárni a végállomást, az előkészített nyugis szülőhelyet, nekem elő kellett bújniom, kicsit körülnézni, mielőtt eldönteném, melyik várost választom rövidebb-hosszabb távon lakóhelyül. Bátor anyácskám egy kalauz és egy hajdani apáca közreműködésével és gyaníthatóan az égiek hathatós segítségével félúton a világra hozott – aztán a fehérvári kórház adott pár napig szállást, s ahogy dukál, dokumentációt a továbbiakhoz. Miszerint Kovács Csilla, született 1949. február 17-én... na igen, ez is egy átmeneti állapotom rögzítette. Mert akkor még édesanyám hivatalosan a rég a Donnál maradt, ám sok évig visszavárt első férje nevét viselte. Szerelemgyerek voltam, mi tagadás, állítólag csodás-cselcsap, amorózó küllemű, szép hangú, könnyű kezű apácskám már-már orvosi utasításra ismerte, fogadta el, szerette meg Horváth Izabella, akit az első házassága hozott, marasztalt Pestről Kanizsára. Ahol még sokáig gyökértelen maradt, hiszen alig született meg kisfiuk, az ifjú apát máris a front-ra vezényelték az akkori hatalmasok. Rajta kívül alig akadt ismerőse, barátja az ifjú anyának – rokona pedig egy szál se, pedig szép nagy családból származott, tizennegyedik gyerekként. Hát ezért iparkodott velem valahol az övéi között fészket rakni. S majd a nagyfiát is utánunk hívni, amint lehet. Na, ezt a plánumot fúrtam én meg kalandos születésemmel.

Visszavitt minket a vonat Kanizsára. Apám meg három évig udvarolt még nekünk, amíg anyácskám hajlandó volt feleségül menni hozzá. Így lettem hivatalosan is Molnár. A későbbi Ördögh-változat jótékonyan feledtette, milyen érzés volt hallani a rikkancsoktól a szalagcímeiket: „Meghalt Molnár Csilla!” Odáig azt hittem, egyedüli példány vagyok.

Iskola, középiskola – nagyszerű tanárokkal, kisvárosi mértékkel hírességgé cseperedés, ígéretes diákszínvadi jelenlétek, színészi ambíciók –, és persze utak és elágazások. Végül marad a bölcsészkar, az akkor méltán híres ELTE. Másodsorra sikerül bejutni. Magyar–francia szak. És a csoportunkban az a fiú, akit egy éve eltanácsoltak Szegedről – különben sosem találkozunk, bár időben a figyelmünkbe ajánlotta őt még negyedikben kiváló tanárom az ország innenső végén: „Olvassák el a novellát, ismerjék meg a kortársukat, ez a bátor hang hiányzott idáig!”

Imponáló indulás – zavarba ejtő szerénység. Vonzó párosítás. Nem csoda hát, hogy amikor pár nap múlva siettem volna az Egyetemi Színpad felvételijére – lásd: színészálmodok –, engedtem a meggyőző érvelésnek, és pár utcával arrébb, a Gorkij moziban kötöttünk ki. Akkor kezdődött a Jancsó-sorozat. És a mi történetünk.

Utak és elágazások... Az egyetemi labirintusban évek alatt sem volt könnyű kiismerni magunkat, nem csoda hát, hogy a második héten simán eltévedtem. A legfelső emeleten szerényen megbújó kicsi tanszék. Néprajz – szól a kiírás. S a hirdetőtáblán: lehet elsőéveseknek pár előadásra, szemináriumra jelentkezni, év végén vizsgázni, a többi majd kialakul. Máig hálás vagyok a sorsnak, hogy oda vezérelt, a legizgalmasabb tudásanyag őrzőjéhez, tanáraihoz. És hozzá remek társak, a kíváncsiakból, csak pár név találomra: Tarján Tamás, Kóthy Judit, Moldován Domokos, Joób Emóke, Probstner János, Sepsiből Salamon Anikó, Nyitráról Szanyi Marika, Bostonból Szent-Györgyi Kati, Svédországból

Nils Thedenskog... – tessék bátran utánuk nézni, a Google korában nem lesz nehéz! (Istenem, róluk is mennyivel szívesebben írnék...)

A diplomám szerint lettem középiskolai magyartanár, etnográfus-muzeológus. Némi gyakornoki közjáték következett, Dömötör Tekla jóvoltából, ő valamit látott bennem, ezért közölte *áper* Szilveszterrel, akit várt Kecskemét, a Forrás, hogy eszébe ne jusson engem elvinni a tanszékről. Nos, ha ő nem is, nagyon várt s a következő szemeszterben megszületett Bálintunk bizony újra csak eltérített az addig járt utamtól.

Hogy aztán 1975 őszétől 2007 tavaszáig a valaha volt Magyar Rádióban találjam meg pályámat, hivatásomat – hozzá újra jó mestereket, játszótársakat. Mentségemül szolgáljon, hogy nem én hagytam cserben őket, szeretett rádióncok percemberkévé zsákmánya lett. Az utak lezárultak, a hitek megkoptak, a társak megfogyatkoztak, a mesterek által ránk bízott tudással hiába házalnánk.

Számvetés: van két nagyszerű fiam, végre egy csodás unokám is megtisztelt világra jöttével bennünket. Van néhány jó barátom – ha a legjobbat fájón hiányolom is, amíg élek. Van egy hazám – nem a magasban, nem körülöttem, de a könyvespolcomon, a szívemben, az emlékeimben. Valamicskét tán magam is hozzátehettem. Sok ez vagy kevés? Obulusnak elég lehet majd? Kharóné a döntés. De nem sűrgetem.

Örökök
Csilla

Verőci Zsuzsa

sakkozó, edző, szakíró (Budapest, 1949. február 19.)

Nehezen születtek meg az elmúlt hetven évemet összefoglaló soraim. Anynyi minden történt 1960 óta, amikor egy lófarkat viselő kislány száz száza-

lékkal megnyerte Budapest általános iskolai és úttörőbajnokságát. Óriási volt az öröm, így kezdődött a pályafutásom, a kis híján hatvan esztendő a sakk varázslatos világában. Tíz sakkolimpián képviselhettem a magyar színeket, négy olimpiai ezüst- és két bronzérem, számos tábladíj, világbajnok-jelöltség, három magyar bajnoki cím – az egyik szuperbajnoki –, kilenc olimpián, öt világbajnokságon bírászkodtam, jövőre már negyven éve lesz, hogy szakíróként is tevékenykedek.

Sakkmester 1964-ben lettem, két év múlva először játszhattam sakkolimpián. A bemutatkozás Oberhausenben nem sikerült fényesen, a nagy izgalom rányomta bélyegét első par-

timra, gyalogelőnnyel tisztet néztem el, elvesztettem a harmadik partimat is, bedobtak a „mély vízbe”, a szovjet csapat elleni csatába. Lesújtó kezdés, nagy bánat, 3-ból fél pont. Távirat érkezett, a szülői aggodalom küldte a biztató sorokat: „Szedd össze magad, bízunk benned.” Nem maradhatott el a válaszom, hat partiból 5,5 ponttal hoztam helyre a kezdeti botlást. A magyar sakk legnagyobb sikereit hozó hetvenes, nyolcvanas évek bevezetőjeként 1968-ban Lipeckben győztük le az OSZSZSZK csapatát, a leány ifi táblákon már együtt játszottunk Ivánka Máriával, akivel vállvetve küzdve a hat olimpiai érmet is megszereztem. Az első ezüstérmem egy évvel később, Lublinban. Csodálatos érzés volt a dobogón állni – Honfi Károlyné volt a tartalék –, véletlenül az összeöltözés is remekül sikerült, piros, fehér, zöld ruhákban vehettük át az érmeket. A grúz sakkozás egyik ikonja, Nana Alekszandrija még tavaly, Batumiban is emlegette, hogy mekkora mattot kapott tőlem; a szovjet együttesel nem tudtunk konkurálni, az ezüstérem fényesen csillogott, s méltán lehettem büszke a második táblán szerzett 10 pontomra a 12 játszmából.

Bajnokságon az első érmemet a januárra halasztott viadalon értem el, végig betegen játszottam, az utolsó fordulóban szabad voltam, illetve már jelenésem volt a MÁV Kórházban, vakbélgyulladással műtöttek. Nagy öröm volt 1971-ben az Európa-kupán elért első helyem, a legendás grúz világ-bajnoknőt, Nona Gaprindasvilit is sikerült legyőznöm. 1972-ben Szkopjében nagy izgalmak után harmadikok lettünk, sokat hibáztunk. Férficsapatunk megszorongatta a szovjet válogatottat. Ezüst- és bronzérem, elégedetlenek nem lehettünk. Egy évvel később elő-

ször nyertem bajnokságot, 1974-ben ismét két helyszínen rendezték meg a sakkolimpiákat, mi a kolumbiai Medellinben játszottunk. Az utolsó fordulóban mérkőztünk meg a szovjet válogatottal, az aranyéremért ment a csata, a vesztes érem nélkül maradt. Világossal kaptam ki, szörnyű csapásként éltem meg, ahogy 1976-ban, utolsó partimat elveszítve nem lettem világbajnokjelölt. Az olimpia kimaradt, Haifában nem játszhattunk. 1977-ben két és fél pontos előnnyel lettem bajnok, és Buenos Airesben már én játszhattam az első táblán.

Az argentin fővárosban férfiválogatottunk fantasztikus hajrával, utolsó négy mérkőzését megnyerve ért elsőként a célba. Navarovszky László kapitányként tökéletesen irányította a csapatot, a jó érzékkel elfogadott döntetlenajánlatok vagy a kínált békekötések, az összeállítások remek intuícióval történtek, s ebben nagy segítséget nyújtott szekundánsként Bilek István nemzetközi nagymester és orvosunk, Liptay László nemzetközi mester. A nagy feszültség okozta kisebb nézeteltéréseket is bámulatos hidegvérrel kezelték. A Buenos Airesben élő magyarok kitüntető szeretete, gondoskodása is szerepet játszott a világraszóló siker elérésében.

Felejthetetlen emlék marad, amikor Navarovszky László a magasba emelhetette a győztesnek járó aranyserleget, a Hamilton–Russel Kupát, Portisch Lajos, Ribli Zoltán, Sax Gyula, Adorján András, Csom István és Vadász László átvehette az aranyérmeket.

Szerencsére az ünneplésből kijutott női együttesünknek is, vertnek látványos helyzetből lettünk ezüstérmesek a nagy fölényrel első szovjet négyes mögött. Makai Zsuzsa és Kas Rita volt még csapatunk tagja. Nagy bánatunkra a győztesek tiszteletére nem

játszották el a himnuszukat. A FIDE kongresszusán megkaptam a nemzetközi nagymesteri címet. Csodálatos volt a hazaérkezés, az ünneplés.

Egy esztendővel később egyéni pályafutásom legnagyobb sikerét értem el, a Rio de Janeiróban megrendezett világbajnoki zónaközi döntőn a győztes grúz-szovjet Nana Joszelianimögött veretlenül lettem második, s ezzel világbajnokjelölt. A sorsolás szeszélye folytán vele játszottam a páros mérkőzést, 6-3-ra kaptam, jó esélyeket szalasztottam el. Kevés idő volt a kesergésre, Máltán rendezték meg a következő sakkolimpiát. Előtte azonban egy teniszcsata kapcsán találkoztam Serényi Péterrel, aki a Népszava sportrovatában dolgozott, s a beszélgetés elindította szakírói pályafutásomat. Máltáról debütáltam, összesen tizenhat olimpiáról, hat világbajnokságról a helyszínről tudósítottam, nem számolva az itthonról írottakat.

1980. december 6-án játszottuk a máltai Mediterrán Kongresszusi Központ nagytermében a sakkolimpia utolsó fordulóját. A magyar és a szovjet női és férfiválogatott hihetetlen versenyfutása jellemezte az olimpiát. Csak a zárónapon dőlt el az aranyérmek sorsa. Két arany vagy két ezüst? Egy arany és egy ezüst? Két perccel a játékidő vége előtt a két aranyérem látszott biztosnak, aztán egy-egy hiba, s az aranyak ezüstökké változtak. Férficsapatunk a szovjet válogatottal holtversenyben az élen végzett, de a Bucholz-pontszámítás Karpovéknak kedvezett. Női együttesünk félpontos hátránnyal végzett a második helyen. Mindkét válogattunk megőrizte veretlenségét, férficsapatunk 11 fordulón keresztül egyedül

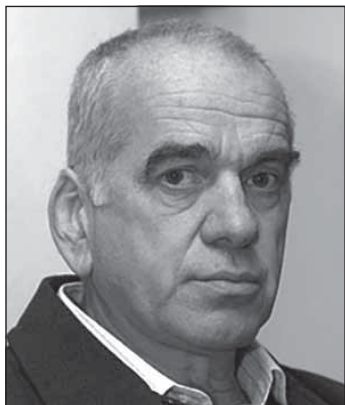
vezette a mezőnyt, női együttesünk 8 fordulón át állt az élen.

Két évvel később Luzernben bronzérmesek lettünk, 1986-ban Dubajban negyedszer lettünk ezüstérmesek. A tizedik olimpiámra 1992-ig kellett várnom. Nem bántam meg, hogy 1988-ban visszautasítottam az olimpiai csapatba kerülésért sebtében kiírt körversenyen a részvételemet. Utolsó olimpiámon is tábladíjas lettem, a csapat másodszor ért el negyedik helyezést. A tíz olimpiámon összesen 118 partit játszottam, 62 győzelmet arattam, 48 partim végződött döntetlennel, nyolcszor szenvedtem vereséget, utolsó öt olimpiámon megőriztem veretlenségemet. 1994. október 13-án jelentettem be, hogy lemondok a válogatottságot. A moszkvai sakkolimpián bírászkodtam először, egy évvel később már megkaptam a nemzetközi versenybírói címet. 1996-ban és 2002-ben a női olimpia főbírójának neveztek ki, 2000-ben, 2001-ben, 2008-ban és 2015-ben a női világbajnokság főbírója voltam, én vagyok az egyetlen A kategóriás magyar bíró. Még hét olimpiára kaptam meghívást. Tavaly Batumiban nagy öröm volt újra találkozni a régi nagy grúz ellenfelekkel, Nona Gaprindasvilivel, Maja Csiburdanidzével, Nana Joszelianival és Nana Alekszandrjával. 2004-ben a brissagói Kramnyik-Léko világbajnoki döntőn nagymesterünket sajtófőnökeként segítettem, a sorsdöntő utolsó parti befejező lépéseit könnyeimmel küszködve tudósítottam, Vlagyimir Kramnyik a 7-7-tel megvédte világbajnoki címét.

Vesőc. Zsuzs

Gáti Oszkár

színművész (Szekszárd, 1949. február 21.)

(Bármire képes lehetsz...) Azt kérték, írjak a Ványa bácsiról, a szerep megszületéséről, a próbafolyamatról, a rendezővel és a társakkal kialakult termékeny vitánkról. Én inkább beszélgetnék valakivel. Vagy valakikkel, akik 55 éve tartó életem apró rezdüléseinek, örömeinek, feszültségeinek, harcainak, sikereinek és kudarcainak részesei, hisz ezekből állt össze Ványa bácsi, és persze a többi, az évtizedek alatt eljátszott, megélt és időnként átélt szerep. Ennek az összefonódásnak legaktívabb szemlélője az utóbbi öt-hat évben a lányaim. Ők látták legtöbbször az általam a színpadon eljátszott életeteket, és a mindennapok küzdelmeiben is érzelmi társaim.

Igaz, még rendkívül fiatalok, 9 és 12 évesek, de a csodára ebben a korban vagyunk, voltunk a legfogékonyabbak.

A legnagyobb varázslatnak a mesét tartom, és erre nevelem őket is, a színházban és este, lefekvéskor, amikor olvasok nekik. Maugli, Vuk, Noé, Bambi, János vitéz vagy Henrik király, Cyrano, Sade márki, Othello, Ványa bácsi, és még sorolhatnám a különös, egymástól eltérő, de velem mégis rokon lelkületű embereket és állatokat, akiket estéről estére a csoda szintjére emelünk, közösen, én a hangommal, gesztusaimmal, ők vágyakozó, a mindent befogadás képességével csillogó szemükkel.

Ez a beszélgetés csak részben képzeletbeli, nagy része lezajlott közöttünk, csak az idő, mely mindent átmos és az eseményeket nem eredeti sorrendjében juttatja az eszünkbe, változtatott rajta oly módon, mintha minden zavaros és érthetetlen lenne. De én remélem és hiszem, hármunk számára minden világos és érthető, az összefüggések szerep és élet, mese és valóság között, és ahogy bennem, bennük is minden a helyére kerül.

– *Papa, amikor bejöttünk a nézőtérre, volt egy letakart kupac a hintaágyon, később persze kiderült, te vagy alatta, de addig eltelt még legalább húsz perc. Ennyi ideig mire gondoltál, hogy ne kelljen mocorognod?*

– Vukra vagy Bambira. Nekik is volt olyan pillanat az életükben, biztos emlékszel, amikor a létük függött attól, hogy mozdulatlanok legyenek. Nekem sokkal könnyebb dolgom volt. Azt képzeltem, a bokorban kuksolok, és jól elvackolom magam, körülöttem minden zöld meg melegbarna és páfrányillatú. Láttam egy mókust, kezében félig elrágott makkal, majd egy hatalmas szarvasbogár araszolt méltóságteljesen az orrom előtt. Mire elért hőn áhított búvóhelyére, elhangzott a végszó, s nekem, mint aki álomból ébred, Ványa bácsiként kellett válaszolnom.

– *Na jó, de mikor végre felébredtél, miért nem keltél fel, egész felvonás alatt ott maradtál fekvve, épp csak az orrodát dugtad ki a takaró alól, akkor már nem kellett félned.*

– Ványa nem fél, csak szemlélődik, nem akar belekeveredni a jelenlévők helyzetébe fizikailag, csak saját lelkiállapotának változásait vetíti rájuk, egy mondattal, szemvillanással. Emlékszel Akelára, a Ridegfarkasra, amikor a Gyűlés Szikláján várja sorsának alakulását? Alatta a fiatal farkastömeg, ő meg mancsára hajtott fejjel figyel, néha összehúzza a szemét, de mi tudjuk, mi játszódik le a lelkében. A mozdulatlanságban rejlő erő a farkascapat viselkedésén érződik. A szándékot a többiek lelkéből kell előhívni, az akarást vagy nem akarást a társak mozdulatai, szavai keltik életre. Képzeld el Jelena Andrejevna-t mint fiatal nőtény farkast, aki attól borul ki, hogy Akela csak nézi. Persze Akela már öreg, alkalmatlan a hódításra, de a fiatal nőtény felkavarja a szívét.

– *Ezért kell az ötliteres uborkásüveg az udvarláshoz?*

– Nem, ezzel csak azt akartam érzékeltetni, hogy rossz állapotban van, iszik. Az uborka orosz szokás szerint közömbösíti az alkoholt, meg talán kevésbé bűdös, és így nem annyira visszataszító. De Jelenát nem hatja meg sem az uborka, sem a váratlan kitárulkozás.

– *De hiszen meg se hallgatott, otthagyt, magadnak mondtad el mindazt, amit neki szerettél volna. Mint amikor az autóban egy-egy hosszabb út alkalmával azt hiszed, hogy hátul alszunk, és hangosan magadban beszélsz.*

– Ebből is láthatod, hogy a színpadi lét szinte azonos a valósággal. Noé is csak mondta a magáét. De senki nem hallgatott rá. És általában rövid ideig tart. De ott, abban a pillanatban Ványának egyedül kell lennie, önmaga számára is

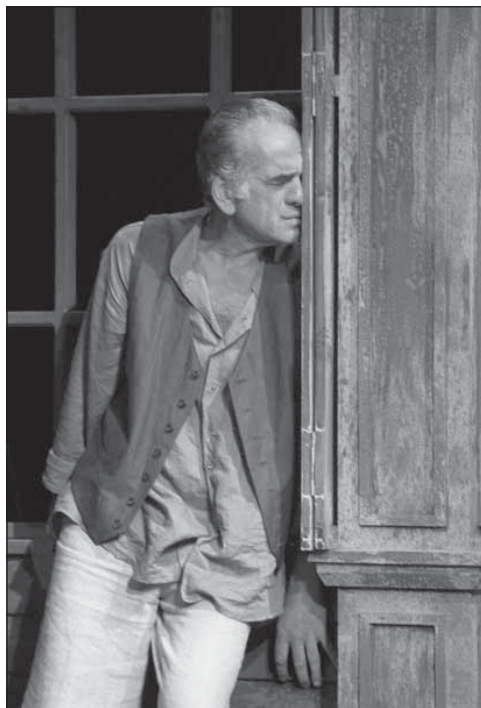
most fogalmazódik meg először életének megoldatlansága és vágyainak teljesülhetetlensége.

– *És akkor jött a rózsá. János vitéz bedobta a tóba, és övé lett Iluska. Te meg minden előadásón tönkretesz egy csokor virágot.*

– Nem is. Csak szétmorzsolja, mert a szíromszőnyegen puhább a járás. De, papa, ne csodálkozz, a doktor sokkal izgalmasabbakat mondott, meg fiatalabb is. És tó sincs.

– *Az tényleg rossz lehetett, hozod a frissen szedett virágot, ők meg ájultan csókolóznak. Persze, ha csak ledobtad volna, akkor nem kellene minden előadásón friss rózsá.*

– Tudjátok, apátok mindig a komplikáltabbat, a bonyolultabbat, a mélyebben fekvő rétegeket szereti kutatni. Ványa belső gyötrelmét, végtelen feszültségét, tehetetlenségét, visszafojtott agresszióját egy eldobott virágcsokor nem mutatja kellően. Az, ahogy a rózsafejeket egyenként markokra fogja, szinte kisajtolva belőlük

Csehov: Ványa bácsi – Vojnyickij szerepében
(Győri Nemzeti Színház, 2003,
rendező: Szántó Erika)

a levelet, mintha a szerelmet csavarná ki magából, közelebb van a pillanatokon belül bekövetkező robbanáshoz.

– Hú, az tényleg rémes volt! Szegény professzort amikor nem találtad el, azt hittem, dühödben magadat lövöd le.

– Ez különös. Erika, aki a darabot rendezte, szintén szerette volna, ha egy pillanatra magamra fogom a pisztolyt, de nem tudtam meggyőzni magamat, és végül ez kimaradt.

– Viszont nem maradt ki a sírás. Színpadon még nem láttalak sírni. Az ne-
héz? Mire gondolsz, valami szomorúra?

– Nem is tudom. Amikor elkezdtünk próbálni, sejtettem, ez kemény dió lesz. De Szonya segített. Emlékeztek még, amit a szándékról magyaráztam. Ez is valami ahhoz hasonló. De kell hozzá Szonya, a szavai, a gesztusai, a dorgálása, csendes, gyengéd, édes simogatása, mint mikor este jó éjszakát kívánunk egymásnak, és megjelennek az álommanók, és addig-addig fészkelődnek a szemetek sarkában, hogy kibuggyan egy csepp, és a szikrázó üveggömbön gurulva úgy érzed, bármire képes lehetsz, még arra is, amit korábban lehetetlennek gondoltál.

Gábor Orosz

Zempléni Mária

operaénekes (Budapest, 1949. február 21.)

Pár nap múlva 70 éves leszek, belegondolni is furcsa. Egy ízig-vérig zenészcsaládba születtem. Szüleim mindketten zongoraművészek voltak. Kiskoromban, míg el nem váltak, gyakran egyszerre két zongora is szólt otthon, a zene természetes közegünk lett. Bár testvéreim és én is zenészek lettünk, úgy gondolom, életünk

meghatározó tanításait, élményeit anyai nagymamámtól, Ómitól kaptuk. Nagyszüleim Felsőgödön laktak, és mi, gyerekek minden iskolán kívüli időnket ott töltöttük velük.

Iskoláimat a Lorántffy Zsuzsanna utcai Ének-zenei Általános Isko-

lánban, majd a Mórincz Zsigmond Gimnázium zenei tagozatos osztályában végeztem. Nyugodt szívvel mondhatom, hogy a pályám során nagyon nagy segítséget adtak az ott tanultak. És az élmények! Már akkor is imádtam énekelni: kórusban, duóban, trióban, szólóban, mind-egy, csak énekeljünk! Erre volt is lehetőség.

Az iskola, mivel Kodály Zoltán segítségével alakult meg, híres lett, és ha az országba látogatott egy-egy neves személy, hozzánk jöttek iskolalátogatóba. Volt néptáncóránk, mindennap énekóra, és ki-ki tanult valamilyen hangszeren.

Richard Strauss: *Salome* – címszerep
(Magyar Állami Operaház, 1990,
rendező: Szikora János)

Már akkor operaénekesnek készültem.

Az érettségi után majd egy évet laboratóriumi asszisztensként dolgoztam, és közben készültem a Zeneakadémiára. Ez alatt az év alatt tagja voltam a Budapesti Kórusnak. Így ismertem meg belülről az oratórium műfajának színe-javát.

1968-ban felvételt nyertem a Zeneakadémia ének tanszakára, Sipos Jenő lett a mesterem, akivel egy életre szóló barátság kötött össze. Élete végéig vezette a pályám. Nem tudok eléggé hálás lenni neki. Nemcsak az éneklés fortélyaira tanított, szeretetével irányított a pálya útvesztőin. Csodálatos ember volt.

1975-ben végeztem az opera szakon és szerződtem a Magyar Állami Operaházba. Nagyon boldog voltam, amikor '75 szeptemberében először

léptem át a Ház kapuján mint tag. Teljesült a gyerekkori álmom. Aztán jöttek a szerepek sorban. Kicsik, közepesek, nagyok. Abban a szerencsés helyzetben voltunk mi, „akkoriak”, hogy a mi karrierünket felépítették az Opera vezetői. Gazdálkodtak az énekesekkel. Nagyon sok szerepet énekeltem, nem volt ritka, hogy egy darabban több szerepet is játszottam. Na nem egyszerre, hol ezt, hol azt. Szívesen énekeltem a mai szerzők műveit, érdekelt, hogy valamit én találhatok ki.

Az éneklés minden műfaját kipróbálhattam. A hangfajomnak megfelelő szinte valamennyi oratóriumot elénekeltem, voltak dalestjeim. Gyakran és szívesen énekeltem operettet, pályám elején nagyon sok népdalt. Mi is kellett volna még!

1986-ban férjhez mentem Békés Andrásához, nagy szeretetben éltünk majd 30 évet.

Tulajdonképpen minden szerep-álmom beteljesült. Sőt! Az élet megajándékozott Richard Strauss Saloméjával. Soha nem gondoltam, hogy találkozunk. Mikor felkértek rá, nagyon vacilláltam, való ez nekem? Aztán pályám egyik meghatározó szerepe lett. 1990 januárjától énekeltem 2005-ig, nyugdíjba vonulásomig. Ez volt az utolsó előadásom is, 2005. május 4-én. Valójában az utolsó énekhangjaim.

Visszanézve az elrohant évekre szerencsésnek mondhatom magam. Megtaláltam a boldogságot, és az lehetett a munkám, amire mindig is vágytam, amiben mindig örömet leltem.

Férjem halála óta teljes visszavonultságban élek népes családommal.

Zempléni Mária

Hollai Kálmán

színművész (Salgótarján, 1949. február 26.)

– Sokan ismerik Kaposvárról, és még többen emlékeznek budapesti berobbanására, amikor Latinovits Zoltán után átvette Bozzi úr szerepét az Operettszínházban. Négy éve, egy váratlan tragédia miatt visszavonult, pedig egész életében lételeme volt a színház.

– A gyerekkoromról nem akarok sokat fecsegni; a családomból már csak egyedül én élek. Hárman voltunk testvérek. A nővérem és a bátyám születése között tíz év telt el, mert közben az apánkat elvitték malenkij robotra. A háború alatt katonaként szolgált, leszerelt, de mivel a családi nevünk Heiser, német név, ez már elegendő volt ahhoz, hogy elhurcolják. 1947-ben, gyalog jött haza az oroszoktól, és soha nem mesélt arról, hogy mi történt vele.

– Színházi berkekben azt beszélnek, hogy ön már akkor színész akart lenni, amikor más gyerek a jelét tanulta az óvodában...

– Valóban, egyszer csak, ötévesen, odaálltam a Klári nevű óvó néni elé, majd az anyám füle hallatára kijelentettem, hogy színész akarok lenni. Csak néztek rám... Mindez Salgótarjánban történt, egy olyan családban, ahol kétkezi munkával keresték a kenyeret... Aztán az általános iskolában elkezdtem verseket mondani, majd nyolcadikos koromban egy osztálytársam édesapja elvitt egy amatőr társulathoz. A középiskolát a salgótarjáni Madách Imre Gimnáziumban végeztem, megyei szavalóversenyeken indultam, fociztam, és beiratkoztam a zeneiskolába is. Bánatomra abban az évben nem indult zongora szak, ezért kezdtem oboát és angolkürtöt tanulni. A hangszer tanulást másodéves továbbképzősként hagytam abba, amikor kemény 900 forintért Kaposvárra szerződtem segédszínésznek.

– Hogyan került a kórusból a Színház- és Filmművészeti Főiskolára?

– Soha nem felejttem el, hosszú hajam volt, és éppen a Csínom Palkót játszottuk, amikor megkaptam a behívót. Nagy szerencsémre Taszárra kerültem – Kaposvártól 5 kilométerre –, ráadásul a művészszázadba. A csapat többsége a különböző művészeti főiskolák előfelvételseiből állt. Egész idő alatt szavaltam, és minden kultúrfoglalkozáson ott voltam, hogy ne kelljen részt vennem a kiképzésen. Egy év után sikerült leszerelnem, éppen akkor, amikor jelentkezni lehetett a színművészetire. Engem nem nagyon izgatott, de a barátaim – akikkel részt vettünk a Zsámbéki Gábor és Ascher Tamás vezette stúdióban – nagy rózsaszín lapokat töltögettek ki a színésztársalgóban. Mindenki írogatott, én meg kártyáztam drága igazgatómmal, Komor Pistával, aki apám helyett apám volt. Mucsi Sanyi odahozott egy oldalt, mondván, „ezt alá kell írni”, fogtam, aláírtam. Odavitték a párttitkárhoz, ő is aláírta, majd Komor Pistához is, aki szintén. Meg voltam róla győződve, hogy a szerződésemről van szó, és fizetésemelést kapok. De nem, a jelentkezési lap volt. Megjött az érte-

sítés, és Komor Pista mind a három rostálásra fölhozott a saját kocsján. Első alkalommal jelezte a vizsgabizottságnak, hogy „a srác játszik a Cigánybáróban egy epizód szerepet, ezért estére vissza kell érnünk”. A harmadik rostán már majdnem egy órán keresztül nyaggattak. Énekelnem is kellett, és amikor a zongorakísérőnek elmondtam, hogy mit hogyan kérek, feltűnt a tanároknak, hogy zenét is tanultam.

– Szerette a főiskolás éveket?

– Nagyon-nagyon szerettem. A kollégiumban ugyan nem jutott hely – albérlőként laktam az unokatestvérem családjánál –, de hamar megkedveltem a budapesti életet. Akkoriban vékony srác voltam, mert nem nagyon volt mit enni – ami volt, azt lefociztuk –, és dolgoztunk reggel 8-tól este 10-ig. Kazán István és Versényi Ida közösen vezették az osztályt. Ida nénit magunk közt csak „Ida bácsinak” becéztük. Én 190 centiméter magas voltam, ő fél fejjel magasabb nálam.

– Emlékszik az első fővárosi szereplésére?

– Természetesen! Az első pesti beugrásom 1974-ben volt, az Operettszínházban. Hadics László váratlanul szívinfarktust kapott, a helyére kellett beugranom herceggként a *Két úr szolgálja* musicalváltozatában. Emlékszem, azzal bejött az osztályba Vámos László – aki egyébként nem tanított minket –, körülnézett, és megkérdezte: „Azt a magas, fekete úriembert hogy hívják?” Mondták, hogy Heiser Kálmán. (Szerintem, akkor nemcsak a hangomat, hanem az alkatomat is figyelte, hogy Hadics ruhái jók legyenek rám.) Vámos kísértál velem az Uránia fölötti széles erkélyre, odaadott egy példányt a darabból, és délután fél 3-kor azt mondta, hogy este be kéne ugrani. Kérdezte, hogy láttam-e a darabot? Mondom, nem. „Nem baj” – válaszolta, öt órákor lesz egy beugrópróba, addig tanuljam meg! Ötör a tanár úrral bementünk az Operettbe. A Vígben és a Nemzeti Színházban gyakran megfordultam, de az Operettben akkor jártam először. Jött a zongorakísérő is, megismert, mert ő kísért a harmadik felvételi rostán. A főszereplők azonban nem voltak ott. A sminkesek fehér szakállat készítettek nekem, és a fejfedőmhez egy ősz paróka is tartozott. A herceg nem nagy szerep, időnként bemegy a színpadra és rendet csinál. A fő jelenethez egy vaslépcsőn három emeletet kellett fölfelé mennem a színpad fölé. Odafent egy vonalban voltam a 3. emeleti páholyokkal, onnan már nem látszott a karmester. Megkértem a kellékeseket, hogy a szöveget tüzzék ki szemmagaságban, az énektudással pedig nem volt baj. Hétkor gond nélkül lement az előadás. Hadics László két hét múlva kijött a kórházból, de a vaslépcsőn nem mehetett föl a harmadikra... Megnézte az előadást, és gratulált.

– A nagyközönség egy másik beugrás révén ismerte meg; amikor – ugyancsak az Operettben – átvette Bozzi úr szerepét Latinovits Zoltántól...

– Mire eljutottam a Bozziig, addig a Budapesti Gyermekszínházban volt egy korábbi beugrásom is. Sok nagyszerű darabot, köztük a *Pro Urbe – A városért* címmel egy jazzmusicalt is játszottunk ott, mert osztályfőnökünk, Kazán István volt a társulat igazgató-főrendezője. Amikor Shakespeare *Vízkeresztjéből* beteg lett a Malvoliót játszó színész, én ugrottam be a helyére. A teljes történethez tartozik, hogy az akkori barátnőm jó ismerőse volt Ruttkai Éva. Éva imádta a jókedvű fiatalokat, és a barátnőm óriásiakat tudott kacagni. Éva éppen ráért, amikor a lány megkérte, hogy nézze meg vele a *Vízkeresztet*, amiben a fiúja – azaz én – játszom Malvoliót. Ruttkai Éva egy hatalmas kalapban érkezett, és

az igazgatói páholyban foglalt helyet. A lent ülő ötszáz gyerek mind őt nézte. Előadás után hagyott egy cédulát: „Várjuk a Rátkay Klubban!” A barátnóm sürgetett, hogy gyorsan öltözzek át, de tudni kell, hogy nekünk, növendékeknek a Fészekbe és a Rátkay Klubba tilos volt belépnünk. Persze ezúttal nem mondtam nemet. Amikor benyitottunk, ott állt velem szemben a pultnál Latinovits Zoli. Éva, amint meglátott, azt mondta: „Na, itt van őkegyelmessége, Malvolio.” És azonnal elkezdte játszani Máriát, hiszen a *Vízkeresztben* négy szerepet is játszott pályája során. Zoli csak hallgatta, majd megszólalt: „Hallottam már magáról!” Mondom, köszönöm szépen, bemutatkoznék... „Nem kell, már mindent tudok” – válaszolta. Zoli nem ivott, hiszen főpróbája volt a Bozziból. Majdnem két hónapig próbálták, mert a rendező, Vámos László és a szerzők rászabták a figurát. Ez volt élete utolsó szerepe.

– *Látta valaha Latinovitsot Bozziként?*

– Február 26-án van a születésnapom. Nem hiszek a számmisztikában, de 1976-ban ugyanezen a napon volt a premier. A bemutatóig háromszor láttam a darabot, mert annyira tetszett. Az járt a fejemben, hogy, Atyaúristen, micsoda szerep! Fantasztikus lehet kutyát játszani, meg gonosz embert, akiből aztán jó ember lesz... Aztán ott vannak a színpadon hat-hét éves gyerekek... Kutyát és gyereket vinni a színpadra, az biztos siker. Ráadásul Békeffi színpadi szövegei, Zsüti – G. Dénes György – dalszövegei és Fényes Szabolcs dalai fergetegesek voltak. A próbákon már érezhető volt Zolin, hogy van, amit nem bír, és vannak olyan számok, amelyektől fél. Két hónapig próbálta, majd nyolcszor eljátszotta. És a nyolcadik előadás után történt vele az, amit ma sem akarok elhinni.

Békeffi István: *A kutya, akit Bozzi úrnak hívtak* – Dr. Edvardo Bozzi, ügyvéd szerepében, Kovács Krisztián (Filippo) társaságában (Fővárosi Operettszínház, 1976, rendező: Vámos László)

Akkoriban nagyon sokat találkoztam vele, tudom, hogy szerette, ha Bagóval, a kutyájával sétálhatott, szeretett bejárni a Fészekbe. Ő nem lehetett öngyilkos, ő eltűnt.

– *Végül hogyan esett önre a választás, hogy kapta meg a szerepet?*

– Zoli után, a szereplőválogatáskor öt Kossuth-díjas színészt is behívtak erre a szerepre. Meg kellett tanulni egy jelenetet, amelyben Kertész Péter játszott a fiatal ügyvédet. Ott ült Fényes Szabolcs, Vámos László és Békeffi, de egyik próbajáték sem tetszett nekik. Én a ruhatárban ácsorogtam, és egyszer csak behívtak. Bemutakoztam. Vámos László megkérdezte: „Növendék, megtanulta?” „Tudom, tanár úr, az egész felvonást!” „Csak ezt az egy jelenetet kérjük.” Eljátszottuk, utána megkérdezte, hogy tudnék-e valamit énekelni. És elénekeltem a nagy nótát, „Az élet voltaképpen szép...”, ami még most is

eredeti hangnemben szól a számból. Tíz taktust, ha énekeltem, és az „öreg zsonglőrök” felkiáltottak: „Ez az!” Ekkor lett a keresztapám Fényes Szabolcs, ő nevezett el Hollainak.

– *Hány évadon keresztül játszott a Bozzit?*

– Még majdnem három évig. A társulattal kimentünk Leningrádba egy hónapra, egyik nap a *Csárdáskirálynő* ment, a másik nap a *Bozzi*. A Nagymező utcai jegypénztár nyitásakor minden hónapban akkora sor állt, hogy a vége a Népköztársaság útjára kanyarodott. 1980-ban mégis hirtelen levették a műsorról. Kiderült, hogy megfilmesítik a darabot, de abban másra osztották a főszerepet, ez hatalmas pofon volt. Akkor már rég az Operettszínház tagja voltam; igaz, előtte Kazán István óva intett: „Kálmán, ne szerződjön oda, mert éhen fog halni!” Mikor az évfolyamról még senkinek nem volt ajánlata, nekem az Operett már szerződést ajánlott. Várkonyi Zoltán, Ádám Ottó és Vámos László harcolt ezért a már Hollainak nevezett fiatalemberért. Várkonyi beült a *Bozzi* próbájára, megszólított, és megkérdezte: „Növendék, eldöntötte már, hogy hova szerződik? Hozzon egy kávé!” Behoztam, és azt mondta: „Nem muszáj aláírnia...”. Arra célzott, hogy vendégként is játszhatnék az Operettben, és leszerződhetnék a Vígbe. Nyáron Ádám Ottó, a Madách igazgatója kölcsönkért, és a Madách Színház bemutatta a *La Mancha lovagját* Koltai Jánossal a Szentendrei Teátrumban, ebben a *Little bird, little bird* című dalt énekeltem. (A Görög Kanccsó étterem tulajdonosa később mesélte, hogy amikor meghallották a Duna-parton a dalt, teríteni kezdték az asztalokat.) Akkoriban nem volt időm sem udvarolni, sem inni. A pályám során előadás előtt és alatt sosem ittam. Utána, nem mondom... Előfordult, hogy korszából ittam a nagyfröccsöt. A kutyajelmez olyan vastag volt, hogy előadásonként három-négy kilogramm lement rólam.

– *Mely szerepeire emlékszik még szívesen?*

– A Rejtő Jenő könyvéből készült *14 karátos autó* iszonyú bukás volt, de rögtön utána elkezdtük a *Csókolj meg, Katám!* című amerikai musicalt, amelyben Fredet, azaz Petruchiót játszottam. 1978-ban elhívtak Szolnokra a *La Mancha* címszerepére, majd Győrbe, a *Búcsúelőadás* című musicalre. Akkoriban egy Trabanttal jártam, soha nem hagyott ott. '78-ban készült Rajnai András rendezésében a *Kalaf és Turandot története* című tévéjáték. Béres Ilonával Barcelonában elnyertük a legjobb férfi és női alakítás díját. Ugyancsak akkoriban történt, hogy Keres Emil, a Radnóti Színpad igazgatója meghívott a *Volt egyszer egy kabaré* című zenés darabba, amelyet Bodrogi Gyula rendezett. A színház helyén egykor kabaré működött, ennek állított emléket az összeállítás. Én játszottam a színigazgatót. Jártuk vele az országot. Az Operettben szerettem volna eljátszani Tevjét a *Hegedűs a háztetőnből*, mert a könyv alapján nem olyan öreg, mint amilyen a filmben Topol, vagy Bessenyei a színpadon. De Vámos Laci mindig azt mondta, hogy ezzel várjak még. Akkoriban rádióztam is, verseket mondtam, de amikor tíz évvel ezelőtt, a hatvanadik születésnapomom keresték az archívumban, a felvételek már nem voltak meg. A pályám negyven éve alatt éneket és prózát is tanítottam. Több olyan filmben is játszottam, ami nemzetközi sikert hozott, köztük a legismertebb Mihályfi Imre *Átok és szerelem* című alkotása. Amikor Debrecenben *A kaktusz virágát* játszottuk, az akkori igazgatóm, Gali László elém tett egy biankó szerződést és azt mondta: „Annyit írsz be, Kálmánka, amennyit akarsz.” Ahelyett, hogy elfogadtam volna – én,

római katolikus a reformátusok között, és azóta már mindent eljátszhattam volna –, nem éltem vele. Szerintem a jó Isten ezzel próbálta jelezni, hogy jobban kellene hallgatni rá. Ehelyett elmentem Szegedre. A *Valahol Európában* című musicallel tértem vissza Budapestre, a Halasi Imre vezette Operettbe, majd 2000-ben megkaptam a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét.

– *Mikor lépett utoljára színpadra?*

– 2009-ben a szolnoki Szigligeti Színházban a *Vörös Pimpernel* című amerikai musical egyik hercegét játszottam. Később a darabot fölhoztuk a Tháliába is, ott is elég sokáig műsoron maradt.

– *Néhány éve egy váratlan egészségügyi trauma miatt visszavonult a színpadtól, és látássérültként éli a mindennapjait...*

– 2015-ben Anna lányom harmadéves vizsgaelőadására készültünk, Marosvásárhelyre. Előző nap, még Pesten betértem egy Haller utcai étkezdébe, ahol a kedvenc gyerekkori ételem volt az étlapon: erdei gombás rizottó. Az erdei gomba kicsit édes volt, mintha cukorral meghintették volna, a rizottó emiatt etette magát. Ma már tudom, hogy romlott gombát ettem. Egész éjjel rosszul voltam, mintha megfordult volna velem a világ. Másnap korán reggel valahogy felöltöztem, hogy beugorjak az Operettszínházba egy fotózásra, amelyet az „egykori gyerekeim”, azok a fiatalok szerveztek, akikkel húsz évvel korábban együtt játszottunk a *Valahol Európában* című darabban. Utána beültem a kocsiba, és elindultunk a határ felé. A sofőr azt hitte, hogy részeg vagyok, azt mondta, nem baj, ezer kilométer megtétele alatt majdcsak kijózanodom. Akkor már egyre homályosabban láttam. Útközben föl hívtunk egy ismerős orvost, aki Debrecenben dolgozik. Úgy volt, hogy csak beugrunk hozzá, de el kellett küldenem a kocsit, mert a sürgősségin 15 percnyi vizsgálat után megállapították, hogy gombamérgezést kaptam. „A művész úr innen most nem mehet ki” – mondta az orvos. Egyetlen kérdésem volt: „Hajnalban indultunk, csak azt mondjátok meg, hogy miért van ilyen sötét?” A romlott gomba mérgeanyaga tönkretette a szemidegeket, és megvakultam. Sok helyen vizsgálták itthon és külföldön is, de nem tudnak meggyógyítani. Ködös sötétséget látok, néha pedig minden kifehéredik. Négygyerekes apaként ma már olyan egyszerű vagyok, mint egy rántott leves. Egyedül élek egy egyszobás lakásban. Nagyon hálás vagyok Rákosi Katalinnak, a Színházi Dolgozók Szakszervezete titkárának, aki segítséget toborozott számomra a közösségi hálón. Színházközei önkéntesek kísérenk sétálni, velük járok vásárolni, és segítenek a napi dolgokban. Szeretném megemlíteni a nevüket: Szeben Ági, a korábbi Nemzeti Színház titkárságvezetője, Bárdos Margit, akivel a *La Manchában* játszottam együtt, Oláh Bódi Éva, aki valaha csodálatos Oliver volt Simon Zsuzsa osztályában és ma már hivatást váltva szociális munkásként dolgozik, valamint a gyönyörű hangú színésznő, Orosz Helga. Többen is arra biztattak, hogy vonuljak be egy színészotthonba, de eszem ágában sincs, az számomra az élet végét jelentené. Ha nem történt volna velem az, ami történt, most már tényleg eljött volna az idő, hogy eljátszszam Tevjét a *Hegedűs a háztetőnből*.

(A beszélgetést
Rojkó Annamária készítette)

Aknay János

festőművész (Nyíregyháza, 1949. február 28.)

1970 decemberében költöztem Szentendrére, itt találtam rá a végleges otthonomra.

Ebben az időben találok sok olyan kortársammal, művészekkel és nem művészekkel, akikkel mai napig megmaradt a jó barátság. Ez az időszak nagyon küzdelmes volt számomra, befolyásolta a későbbi pályámat

is. 1972-ben barátaimmal együtt megalapítottuk Szentendrán a Vajda Lajos Stúdiót, amely a mai napig is működik.

Ezekben az években nagy segítségemre voltak azok a gimnáziumi évek, amelyeket 1963 és 1967 között töltöttem el Budapesten, a Török Pál utcai Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban.

Az ott tanító művész-tanároktól és más tanároktól nemcsak én, de akik oda jártak, mind gazdag útravalót kaptak a további életre.

A tanulmányaim nagyban befolyásolták felfogásomat a világról és hazámról. Művészkollégák mély hatást gyakoroltak rám mind emberileg, mind szakmailag.

A teljesség igénye nélkül mindenképpen meg kell említenem azokat

a művészeket, akik nagy figyelemmel és szeretettel kísérték a pályám alakulását, mint például Barcsay Jenő, Pirk János és Deim Pál, de még megemlíteném azokat a kortárs író barátaimat, akik szintén sokat tettek azért, hogy művészetemet megismertessék a világgal, például Hann Ferenc,

Novotny Tihamér, Wehner Tibor és a néhai P. Szabó Ernő.

Nem illik más tollával ékeskedni, de amit Novotny Tihamér művészeti író hozzám írt laudációjában, annak minden sorával egyetértek: „A valódi művész sohasem azért fest, hogy önmagát népszerűsítse, hogy az emberek képétségét kielégítse, hanem azért, hogy a talmi elkerülje, hogy a hamisság nélkül, tartalmas, igaz, szép és jó – vagyis a »színeváltozott« – kép élményét meglelje, megismételje, s ezáltal közvetíthetővé, tartóssá, állandóvá és örök érvényűvé tegye.”

Rostás-Farkas György

író, költő, újságíró (Újkígyós, 1949. február 28.)

(Számot kell adni a földi életről, a tisztességről...) Egy szegénynegyed szoba-konyhás lakásában láttam meg a napvilágot. Mikor is történt? Az Úr 1949. esztendejében sírtam bele a nagyvilágba. Egy kiáltással jeleztem, üzentem az enyéimnek, az újkígyósi szegényeknek, hogy egy csillaggal több lett az égen.

De nem ez a lényeg. Megszülettem. Hogy miért? Ezt ne kérdezzétek. Vagyok, s (talán) ez a lényeg.

Így kezdődött... Hogy mikor és hol ér véget, azt csak az égiek tudják – de kezdjük a legelején.

Létszükségletemmé minősült a világ, a putri, a nap, a szél, az eső és a nagy-nagy magasság és mélység.

Édesanyám Lakatos Mária, édesapám Farkas József. Égig érő volt a szegénység, de a szeretet is, melyben ott éltünk és nevelkedtünk. A szeretet számomra azóta is mindennek az alfája és az ómegája. Szüleim igyekezete, törekvése a szebb és jobb életre arra serkentette a családot, hogy ebből a köztünk élő szeretetből minél többet adjunk másoknak is. Így teltek napjaink ott a legendás zugban, az újkígyósi végeken.

Azóta is mindig vallom, és amíg élek, mondani fogom, hogy nekem voltak a legjobb szüleim, testvéreim, és hozzáteszem, hogy a legjobb gyermekeim és unokáim is.

Valamikor nagyon régen, de nekem úgy tűnik, hogy tegnap volt, amikor gondoltam egy nagyot, és eljöttem Újkígyósról, az én kis szülőfalumból Budapestre szerencsét próbálni. Jól emlékszem: mindössze 54 forint volt a zsebemben. Ezzel a szerény munícióval és hatalmas tudásvágygal indultam, hogy bevegym a székesfővárost.

Nagyon sokszor nyilatkoztam már, és le is írtam, hogy olyan emberekkel találkoztam Budapesten, akik megfogták a kezem, felkaroltak, és mutatták az utat egy csóró cigány fiúnak, aki a mindenségről álmódott...

Egypár nevet a teljesség igénye nélkül meg kell említenem, mert nem lenne a történet teljes említésük nélkül: Fodor András költő, Szabad György akadémikus, Antall József történész, később miniszterelnök. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy 1957-ben már több tanulmányt is írt a cigányok történelméről, vándorlásáról.) Itt kell megemlítenem Gyurkovics Tibor, Mezei András, Gergely Dezső, dr. Ranner Gizella nevét is, és a sort még hosszan folytathatnám.

A cigányok és a magyarok történelme összefonódik, hisz közösen írtuk István, honalapító királyunk óta. Mi, cigányok ott voltunk a végváraknál, e homloknyi hazában mi is otthonra találtunk, szívélyesen fogadtak bennünket... Mindannyian tudjuk, hogy Isten gyermekei vagyunk és – Széchenyi mondásával élve – „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók”.

Negyven év óta járom az országot, a kis falvakat, a cigány közösségeket. Sokan azt mondják, hogy tévedek, de én úgy tapasztaltam, hogy az emberek-

ben igenis él az őseink hagyományai iránti tisztelet, ahogy a régi közösségi kultúra és összetartozás utáni vágy is.

Hogy ezer év sok vagy kevés, azt nem tudom, de azt tudom, hogy a cigányok azóta Európa polgárai. A sorsuk olyan, amilyen. Szabadok, sorstalanok, hazátlanok. Mit is szeretnék ezzel mondani? Sokat is, meg nem is. Én, mint őseim is, mesemondónak születtem, s több évtizede csak mondom és mondom...

Azt kérdezem magamtól és mindannyiunktól: tudunk-e másokért is tenni, jó szóval, tanáccsal, cselekedettel, példamutatással? Vajon tudunk-e gyűlölet nélkül élni ebben a gyűlölettől terhes világban? Ez itt a kérdés!

Rajtunk is múlik, hogy a lét pereméről beljebb kerüljünk, hogy tanulhassunk, dolgozhassunk, minden tekintetben egyenrangúak legyünk hazánkban, s hogy hazánkban és otthonunkban nevezhessük ezt az országot.

Én azt vallom és hirdetem egész pályafutásom ideje alatt, hogy az a bizonyos kettős aranyként fényjelez, a cigányságom és a magyarságom, és egyikről sem vagyok hajlandó lemondani.

Sohasem éreztem, hogy más bánásmódban részesültem volna, sem cigányként, sem költő-íróként, mint a többi honfitársam – sőt! Ezzel kapcsolatban három dolgról meg kell emlékezni ebben az írásban.

Íróként a legszebb és legfelelőbb díjat kaptam meg, a József Attila-díjat (2005). Költőként abban a díjban is részesülhettem, ami annak idején Petőfi és Vörösmarty álma is volt, hogy Babérkoszorút kapjanak – engem ezzel is megajándékozott a magyar nép, a honfitársaim, az író-társadalom (2011). Nem utolsósorban, az újságíróknak járó legmagasabb díjat is megkaptam az újságíró-társadalom vezetőségétől, aranytollas újságíró is lettem (2012). Tavaly, azaz 2018-ban pedig megkaptam a regionális Prima-díjat.

Nem gondoltam arra, hogy hivalkodnom kellene eddig megkapott díjaimmal, de azért a szíve mélyén mindenki úgy van vele, hogy az elismeréseknek, a díjaknak örül, mert azok azt üzenik az utókornak is, hogy a munkáját számontartják. Így elmélkedve és elgondolkodva azon, hogy Isten ily sok évvel megajándékozott – hiszen a hetedik X már az ablakomon kopogtat –, szembesülnöm kell azzal, hogy lassan lejár az én földi átutazásom ideje is. Számot kell vetni eddigi munkámmal, életutammal, megírt köteteimmal, s ami még hátravan, azokat gondosan befejezni, mert nem mindegy, hogy az ember mit és hogyan hagy hátra az utókornak.

Hogy mit gondol egy öreg író, amikor megtelik a szíve fájdalommal és üzeni akar az utánunk jövőknek, mielőtt letelik a földi idő, és átköltözünk a mennyei hazába? Arra is gondolnia kell, hogy ki nyit majd ajtót, s bátran belemer-e tekinteni az ottaniak szemébe. Mert egyszer számot kell adni a földi életről, a tisztességről. Így vagyok én a tükörben maradt tekintetekkel, melyek fényt és szeretetet kutatnak-keresnek.

Tehát csak azt tudom üzeni én is, amit Nagy László mondott, amikor Kormos István megkérdezte, hogy mit üzen az utókornak: „Csókolom az arcukat, ha még lesz nekik.” Valami ilyesmit gondolok én is, s még annyit tennék hozzá, hogy vigyázatok a tűzre, csókolom a szíveteket...

